

Opmerkingen betreffende den groei van de bevolking van de gemeente Winsum.

In het algemeen kan men zeggen, dat omstreeks het jaar 1880 voor de agrarische dorpen op de Groninger klei, gezien vanuit het oogpunt van de demografische geschiedenis, de moderne tijd begint. Valt in deze dorpen, sedert het begin van de 19de eeuw, in het algemeen een langzame, doch voortdurende stijging van de bevolking te constateeren, na 1880 treedt -eveneens in het algemeen- een stilstand of daling in (zie kaart bijlage 1). De bestaansmogelijkheden in den akkerbouw en de veeteelt in dit gebied namen, in groote lijnen gezien, niet meer toe, doch hadden eerder een neiging tot dalen.

De gemeente Winsum onderscheidt zich in dit opzicht eenigszins van de omgeving. De bevolking van Winsum bedroeg op 31 December 1880 2231, op 31 December 1940 2993. Stellen wij de bevolking op 31 December 1880 op 100, dan bedroeg deze op 31 December 1940 134,1 (zie bijlage 2). Al was de stijging geenszins hoog -hetzelfde verhoudingscijfer bedroeg voor de provincie als geheel in 1940 167,1- ze was toch aanzienlijk hooger dan die in de kleigemeenten in het Noordelijk Westerkwartier en het Hoogeland in de naaste omgeving. Zoo was het bedoelde verhoudingscijfer bv. voor Warffum 107,9, voor Baflo 114,6, voor Usquert 101,1, voor Adorp 100,1, voor Aduard 101,2 en voor Ezinge 86,6.

Wanneer we Winsum bv. met Warffum nog eens nauwkeuriger vergelijken, dan blijkt, dat vanaf 1850 tot ongeveer 1880 beide gemeenten zich vrijwel op de zelfde wijze ontwikkelden (zie bijlagen 3, 4, 5 en 6). Met eenige schommelingen (deze zijn gedeeltelijk fictief, een gevolg van onnauwkeurigheden, die bij de volkstellingen werden gerespectueerd) bereikten ze omstreeks dien tijd ongeveer het zelfde peil; in 1881 bedroeg de bevolking van Warffum 120,2% van die van 1850, die van Winsum 120,4% van die van 1850. Nadien valt in beide gemeenten de hierboven reeds aangeduide stagnatie in den bevolkingsgroei te constateeren. In Winsum ziet men aanvankelijk zelfs een daling. In 1890 bedraagt daar de bevolking nog slechts 116,5% van die van 1850, terwijl Warffum op het zelfde peil is blijven staan (120,1). In de daarop volgende jaren verandert echter de verhouding. Warffum blijft met eenige schommelingen ongeveer op het zelfde peil staan en loopt in inwoneraantal zelfs eerder iets terug. In 1930 bedroeg de bevolking, in percenten van die van 1850, 115,2. Eerst ten gevolge van de onmogelijkheid van migratie in de crisisjaren liep dit percentage weer op tot 125,- in 1939. In Winsum echter vond, sedert 1893 een geleidelijke groei plaats, zoodat de bevolking bij de volkstelling van 1909 127,3% uitmaakte van die van 1850, in 1920 134,2%, in 1930 147,6% en in 1939 161,7%.

De vraag is nu, waaraan deze afwijkende ontwikkeling is toe te schrijven. Zelfs al zou men aannemen, dat de ontwikkeling na 1930 in sterke mate is bevorderd door het reeds genoemde gebrek aan migratiemogelijkheden, de opstuwung dus in de plattelandsgemeenten, dan blijft in ieder geval nog over om te verklaren waarom tusschen 1893 en 1930 de bevolking in Winsum reeds een aanzienlijk grootere toename vertoonde dan bijvoorbeeld in Warffum.

Wat de groei tot 1909 betreft, het verslag van de beroepstelling, in dat jaar gehouden, hoe onvolledig overigens ook, laat toe, de oorzaken hiervan duidelijk aan te geven. Er blijken in dat jaar namelijk in Winsum eenige industriele bedrijven gevestigd te zijn, die, voorzeover dit valt na te gaan, alle na 1893 gesticht zijn. Het zijn een houtwarenbedrijf, waar 26 mannen werkten, een zuivelbedrijf met 7 mannen en een vlasfabriek met 27 mannen. Tezamen 60 mannen. Neemt men aan, dat in 1909 van 100 in beroep werkzame mannen ongeveer 72,5% in een primair bedrijf werkgelegenheid vonden en in een plaatselijk verzorgend bedrijf ongeveer 27,5%, dan vonden, direct en indirect, door deze bedrijven dus 83 mannen werk. In 1909 maakten de in beroep werkzame mannen, in Winsum, ongeveer 30% uit van de totale bevolking, zoodat deze 83 in beroep werkzame mannen ongeveer 277 leden van de totale bevolking vertegenwoordigden. De totale bevolking steeg tusschen 1893 en 1909 van 2129 tot 2327, dus met $\pm$ 200. M.a.w., zonder de stichting van deze industriele bedrijven zou de bevolking van Winsum misschien zelfs teruggelopen zijn. In de meeste genoemde

gemeenten in de nabijheid van Winsum, o.a. in Warffum, ontbrak een industrieele ontwikkeling en men mag dus aannemen, dat het ontstaan van deze bedrijven voor het verschil verantwoordelijk is.

Was dus in 1909 in Winsum, naast den landbouw, de industrie als primaire bestaansbron van eenige beteekenis geworden -naast de genoemde industrie was er nog de oudere steenindustrie, die in dat jaar al 38 mannen werk gaf- en was hieraan de iets sterkere toename van de bevolking toe te schrijven, ook de groei van 1909 tot 1930 vindt voor een belangrijk gedeelte hierin zijn oorzaak. In de eerste plaats groeide het aantal in de steenindustrie werkzamen van 38 tot 78. Het aantal in de zuivelindustrie werkzame mannen groeide, door de vestiging van de groote fabriek van de "Lijempf" van 7 tot 74, in totaal dus een groei van 107 in de industrie werkzame mannen. Hier stond echter tegenover, dat de vlas-fabriek en de fabriek van houtwaren verdwenen, waardoor dus 53 werkzame mannen hun bestaansmogelijkheid verloren. In totaal dus een winst aan bestaansmogelijkheid voor mannen in de primaire industrie werkzaam, van 54.

Daarnaast nam echter het aantal in den landbouw werkzame mannen toe en wel van 272 tot 310, dus met 38. Deze toename van het aantal in den landbouw werkzamen dient men te zien als het tot stand komen van een zeker evenwicht tusschen de oppervlakte cultuurgrond en het aantal voor den landbouw beschikbare arbeidskrachten in de gemeente Winsum. Om redenen, die zonder een nauwkeurig plaatselijk onderzoek niet zijn op te geven, was in 1909 het aantal in den landbouw werkzamen in Winsum opvallend laag. Misschien heeft de relatief snelle ontwikkeling van de industrie er toe geleid, dat een deel der landarbeiders in Winsum, in de periode 1883 - 1909 overgegaan is naar de industrie en is vervangen door arbeiders, die buiten de gemeente woonden. Het feit, dat de tusschen 1883 en 1909 gevestigde bedrijven, direct en indirect, aan belangrijk meer inwoners bestaansmogelijkheden boden, dan met den bevolkingsaanwas overeenkwam, zou zich op deze wijze misschien laten verklaren. In de periode 1909 - 1930 heeft zich het tekort aan agrarische arbeidskrachten eenigszins hersteld, hoewel nog niet volledig. In 1930 bedroeg het aantal in de agrarische bedrijven werkzamen in Winsum 11,9 per 100 ha cultuurgrond. Dit is, met uitzondering van Nieuwolda, dat een zeer groot deel van de benodigde landarbeiders uit de gemeente Midwolda trekt en Wildervank, dat ook een groot deel van de benodigde landarbeiders aan andere gemeenten onttrekt, het laagste in de provincie.

Nu is dit lage cijfer voor een groot deel te verklaren uit het hooge percentage grasland in deze gemeente -het weidebedrijf vraagt immers aanzienlijk minder arbeiders per 100 ha cultuurgrond dan het akkerbouwbedrijf- doch dit is niet de eenige oorzaak. Onderstaand tabelletje geeft een overzicht van de percentages grasland en de dichtheid van de agrarische beroepsbevolking in een aantal kleiweidegemeenten in centraal Groningen en het Noordelijk Westerkwartier, in het jaar 1930.

Gemeente	Percentage grasland	Aantal in den landbouw werkzamen per 100 ha cultuurgrond
1. Ezinge	68,3	14,8
2. <u>Winsum</u>	70,2	11,9
3. Noorddijk	75,3	14,-
4. Adorp	85,7	13,6
5. Aduard	87,9	12,3
6. Hoogkerk	91,6	13,3

Winsum staat dus in 1930 -zij het niet belangrijk- in agrarische bevolkingsdichtheid altijd nog iets achter bij de vergelijkbare gemeenten.

Landbouw en primaire industrie gaven dus tezamen aan 92 mannelijke arbeidskrachten meer werk dan in 1909.

Deze stijging van de primaire beroepsbevolking bracht, op zich zelf reeds een stijging van de verzorgende bevolking met zich mee. Daarnaast echter moet worden aangenomen, dat de verzorgende bevolking steeg door de verhooging, welke het percentage verzorgers in het algemeen de laatste tientallen jaren heeft ondergaan. Wij hebben aangenomen, dat in 1909 de mannelijke verzorgende beroepsbevolking 27,5% uitmaakte van de totale mannelijke beroepsbevolking. In 1930 was dit percentage gestegen tot 31,5.

De totale mannelijke beroepsbevolking in 1909 bestond uit 691 mannen. Naar schatting waren dus hiervan werkzaam in primaire bedrijven en beroepen 501 mannen, in de verzorgende bedrijven 190 mannen. In 1930 bedroeg het totaal aantal in beroep werkzamen 854, het aantal in de primaire bedrijven en beroepen werkzamen 585, het aantal in de verzorgende bedrijven en beroepen werkzamen 269. Is onze schatting van de verhouding tusschen het aantal werkzamen in de primaire en de verzorgende bedrijven in 1909 juist, dan nam tusschen 1909 en 1930 het aantal in de primaire beroepen werkzamen met 84 toe. Dit aantal komt vrijwel overeen met de toename van het aantal werkzamen in de steenindustrie, landbouw en zuivelindustrie, verminderd met het aantal, dat in 1909 werkzaam was in de vlasfabriek en de houtwarenindustrie.

We mogen dus aannemen, dat de genoemde verschuivingen in de primaire industrie en de toename van het aantal in den landbouw werkzamen, in eerste instantie vrijwel geheel verantwoordelijk zijn voor de toename van de bevolking sedert 1909.

Tenslotte de toename van de bevolking tusschen 1930 en 1940. Zooals reeds werd opgemerkt, ligt het voor de hand, in dit verband te denken aan de opstuwung van de bevolking in de plattelandsgemeenten, die in de crisisjaren in het algemeen veel te constateeren.

Inderdaad geeft de ontwikkeling van den bevolkingsgroei sedert 1920 in Winsum (zie bijlage 7) op het eerste oog een bevestiging van deze gedachte. Het algemeen beeld van een plattelandsgemeente, een periode van groei in de periode van laagconjunctuur na 1920, een stagnatie of daling in den tijd van hoogconjunctuur en daarna opnieuw een stijging in de crisisjaren, die weer wordt onderbroken, zoodra na 1937 eenige opleving optreedt, valt ook voor Winsum te constateeren, al is het geheel eenigszins verschoven. Het verloop van de werkloosheid echter in de crisisjaren (zie bijlagen 8, 9 en 10) blijkt een conclusie in deze richting te lozenstraffen. De werkloosheid in Winsum is in de jaren 1936 - 1939 in het algemeen gering geweest. Weliswaar trad in den winter steeds eenige werkloosheid op, doch van April tot November was deze practisch van geen betekenis. Permanente werkloosheid blijkt in Winsum niet te bestaan. Van een overbevolking, ten gevolge van opstuwung van de bevolking op het platteland, kan dus in Winsum feitelijk dan ook niet worden gesproken.

Om dit te begrijpen dient men er in de eerste plaats rekening mee te houden, dat, zooals hiervoor werd opgemerkt, Winsum in 1930, wat zijn agrarische bevolking betreft, nog niet "vol" was. Wanneer men de in de tabel vermelde dichtheden van de agrarische bevolking in de verschillende gemeenten vergelijkt met die van Winsum en er rekening mee houdt, dat Winsum, wat het percentage grasland betreft, het meest overeenkomt met Ezinge en Noordijk, dan blijkt hieruit wel, dat het aantal in den landbouw werkzamen nog met 1 à 2 per 100 ha cultuurgrond kon toenemen, vóór van een teveel sprake was.

De oppervlakte cultuurgrond bedraagt in Winsum + 2600 ha. We mogen dus aannemen, dat er nog + 40 mannen in den landbouw konden worden opgenomen, voordat hier van een overvoltooiing sprake was, al zou dit natuurlijk gaan ten koste van de werkgelegenheid van de in andere gemeenten gevestigde landarbeiders.

Daarnaast echter nam het aantal bestaansmogelijkheden toe door uitbreiding van de zuivelfabriek van de Lijemp. Uit de resultaten van de bedrijfstelling 1930 kan toevallig worden afgeleid, dat er dat jaar 72 personen in dit bedrijf werkten, hetgeen vrijwel overeenkomt met het aantal in dezen bedrijfstak werkzamen in de gemeente Winsum volgens de beroepstelling. In 1939 bedroeg echter, volgens de gegevens van de Arbeidsinspectie, het aantal werkzamen bij de Lijemp 100. Hierbij

dient nog in aanmerking te worden genomen, dat de Arbeidsinspectie alleen het aantal in het eigenlijke bedrijf werkzaam telt en degenen, die administratief werk e.d. verrichten, niet meetelt. Het totaal aantal in 1939 is dus vermoedelijk nog iets hoger geweest.

Nieuwe primaire bedrijven van beteekenis zijn tusschen 1910 en 1940 in Winsum niet ontstaan, terwijl het aantal bestaansmogelijkheden in den eenigen anderen primairen bedrijfstak van beteekenis, de steenindustrie, zeker niet is toegenomen. Indien de zoeven gemaakte veronderstelling, dat te Winsum in de crisisjaren geen overbevolking is ontstaan, juist is, dan zouden de landbouw en de zuivelindustrie de noodige primaire werkgelegenheid moeten hebben geleverd voor de inwoners, die Winsum in 1940 meer telde dan in 1930.

Op 31 December 1940 bedroeg de totale bevolking van Winsum 2993 zielen, op 31 December 1930 2699, de totale toename was dus 294. Wij mogen aannemen, dat $\pm 32\%$ hiervan in beroep werkzame mannen waren, dus 94. Van deze 94 mannen moesten ongeveer 68% hun bestaan vinden in de primaire bedrijven en beroepen, d.w.z. ± 64 mannen. Zooals hiervoor werd berekend, gaf de zuivelfabriek tusschen 1930 en 1940 minstens 30 en vermoedelijk meer, nieuwe bestaansmogelijkheden, terwijl de landbouw nog een reserve bood van ± 40 plaatsen. Dit beteekent dus, dat het economische leven in Winsum voldoende mogelijkheden bood om de bevolkingstoename tusschen 1930 en 1940 op te nemen, zonder dat een overbevolking ontstond.

De vraag is nu, welke aanknooppingspunten deze analyse van de oorzaken van de bevolkingsbeweging in Winsum, gedurende de laatste 60 jaren, ons geeft, voor het uitspreken van een toekomstverwachting.

Vatten wij de uitkomsten van de analyse samen, dan blijkt, dat de meerdere bevolking, welke Winsum in 1940, vergeleken met 1893, vertoonde, een bestaan kan vinden: 1e. door de ontwikkeling van de zuivelfabriek van de Lijempf, 2e. door het ontstaan van een zeker evenwicht tusschen de oppervlakte cultuurgrond en den omvang van de agrarische bevolking, waaraan misschien in het begin van deze periode een verstoring van dit evenwicht vooraf is gegaan, 3e. door eenige uitbreiding van de steenindustrie. Een bevolkingsgroei op deze grondslagen mag zonder meer geen aanleiding geven tot bijzonder optimistische verwachtingen voor de toekomst.

Wat de groei van het aantal in den landbouw werkzaam betreft, men mag aannemen, dat het evenwicht tusschen oppervlakte cultuurgrond en agrarische bevolking in Winsum in 1940 ongeveer bereikt was. Hier komt bij, dat te verwachten is, dat in de naaste toekomst, tengevolge van de verhoogde loonen, mechanisatie en rationalisatie in den landbouw sterk zullen toenemen. Een daling van het aantal landarbeiders, zooals zich ook reeds in deze provincie tusschen 1920 en 1930 heeft voorgedaan, zal hiervan vermoedelijk het gevolg zijn. Er is dus geen reden om te verwachten, dat in de komende tientallen jaren in Winsum het aantal in den landbouw werkzaam zal toenemen.

Wat de industrie betreft, er dient de aandacht op te worden gevestigd, dat de primaire industrie in Winsum bestaat uit bedrijven, die door de aanwezigheid van moeilijk te transporteerende grondstoffen (klei en melk) aan de omgeving zijn gebonden. Uit de aanwezigheid van de thans bestaande bedrijven mag dus niet worden afgeleid, dat Winsum in het algemeen bijzondere aantrekkelijkheid bezit voor de vestiging van industrie. Bedrijven, die niet door de aanwezigheid van dergelijke grondstoffen gebonden waren, hebben in Winsum geen vasten voet kunnen krijgen. Het eenige bedrijf van beteekenis van dien aard, de houtwarenfabriek, heeft zich niet kunnen handhaven. Wel geeft de aanwezigheid van de zuivelfabriek - en wel een zeer groote zuivelfabriek - een aanwijzing, dat voor dergelijke, aan een bepaald gebied gebonden bedrijven, de vestiging in Winsum zekere voordeelen biedt boven verschillende andere gemeenten in het Noordelijk deel van het kleigebied in het Noorden van de provincie. In deze richting wijst ook het vroegere bestaan van de vlasfabriek. Dat deze verdwenen is, pleit hier niet tegen, want de oude vlasindustrie in Groningen is geheel verdwenen. Eerst later is opnieuw een op moderne leest geschoeid bedrijf - de vlasfabriek te Appingedam - ontstaan. Verder kan in dit verband nog genoemd worden een bedrijf voor de vervaardiging van groentenconserven, dat in den vorigen wereldoorlog in Winsum is gebouwd,

doch, voorzover ons bekend, door het intreden van den wapenstilstand in 1918 niet of nauwelijks meer heeft gewerkt. In het gebouw is naderhand nog tijdelijk een klein zuivelfabriekje gevestigd geweest.

Dat Winsum voor dergelijke bedrijven aantrekkingskracht bezit, is niet verwonderlijk. Het ligt min of meer centraal in het westelijke gedeelte van het kleigebied beschikt over spoor- en waterweg en ligt niet al te ver van de stad Groningen.

Wanneer zich in Winsum in de toekomst uitbreiding van de primaire industrie zou voordoen, moet men deze dan ook in de eerste plaats en misschien wel alleen verwachten van een door de gebruikte grondstoffen aan het gebied gebonden industrie, dus, met uitzondering van de steenindustrie, landbouwindustrie in den ruimsten zin des woords. Wat mag men van de ontwikkeling van de landbouwindustrie in dit gebied in de toekomst verwachten? Wat de zuivelindustrie betreft, het is zeer de vraag of in de toekomst het aantal werkzamen in dit bedrijf veel hoger zal worden. De kansen op een sterke verhooging van den melkaanvoer zijn niet bijzonder groot. Dat de veestapel in Noord-Groningen zich sterk uit zal breiden, is niet waarschijnlijk. Eenige verhooging van de gemiddelde melkgift per koe mag men wel verwachten, doch fundamenteele veranderingen zullen hierdoor niet ontstaan. I concentratie in de zuivelindustrie in Groningen, speciaal in dit deel van de provincie, is reeds zoo sterk geweest, dat het niet waarschijnlijk is, dat nog fabrieken zullen verdwijnen en daardoor de leverantie aan de grootere zou kunnen toenemen. Vooral dient men er echter rekening mee te houden, dat in de zuivelfabrieken zich een sterke neiging tot rationalisatie en mechanisatie zal vertoonen, waardoor de hoeveelheid verrichte arbeid per kg aangevoerde melk zal dalen. Een ontwikkeling in deze richting viel reeds lang te constateeren. Tusschen 1920 en 1930 nam het aantal werkzamen in de zuivelindustrie in de Noord-Groninger Bouwstreek als geheel reeds af en, zooals uit de ons ter beschikking staande gegevens bleek, liep ook in de crisisjaren de arbeidersbezetting per eenheid verwerkte melk verder achteruit. Het valt te verwachten, dat in de naaste toekomst dit streven naar rationalisatie en mechanisatie zich weer in volle kracht zal doen gelden, o.a. ten gevolge van de verhooging van de loonen. Dat het aantal werkzamen in de zuivelindustrie in de toekomst dus nog sterk zal stijgen, valt te betwijfelen.

De mogelijkheid, dat zich andere landbouwindustrieën zullen ontwikkelen, dient men ook niet te overschatten. Nieuwe stroocartonfabrieken zullen in de provincie vermoedelijk niet meer tot stand komen. Fabrieken voor het verduurzamen van groenten e.d. hebben zich reeds elders in dit gebied gevestigd. Misschien, dat Winsum nog eens in aanmerking komt voor een moderne vlasfabriek. Er is in Noord-Groningen plaats voor enkele vlasfabrieken, gezien de aanwezigheid van de grondstof, die thans grootendeels naar België gaat. In het middelpunt van een vlasgebied ligt Winsum echter niet. Vooral wanneer men tot stichting van een coöperatieve fabriek wil overgaan, is dit voor de plaats een bezwaar, want de practijk bewijst, dat coöpererende boeren hun fabriek bij voorkeur dicht bij huis zetten, niet alleen uit economische, doch ook uit persoonlijke overwegingen. Zoo hadden bv. dan ook de plannen, die vóór den oorlog bestonden voor het vestigen van een coöperatieve vlasfabriek in deze omgeving, betrekking op het dorp Leens en niet op Winsum. Er is echter plaats voor meerdere fabrieken. De zoo juist genoemde plannen hebben echter niet tot resultaat geleid en momenteel worden in het geheel geen pogingen gedaan om tot oprichting van vlasfabrieken te komen.

De baksteenindustrie zal vermoedelijk de eerste tien jaren, in verband met de opbouwwerkzaamheden, wel floreeren, hoewel men er rekening mee zal moeten houden, dat, gezien den aard van het product, de afzet grootendeels beperkt blijft tot de noordelijke provinciën, waar relatief weinig verwoest is. Voor de verdere toekomst zijn de perspectieven niet zoo bijzonder gunstig. Het geboortecijfer in de noordelijke provinciën is sterk gedaald, hetgeen zich in de komende tientallen jaren zal uiten in een afnemende behoefte aan nieuwe woningen. De ontginningen in het Zuiden van Groningen en in Drenthe en in verband daarmee de bouw van nieuwe boerderijen, zullen, door de afname van de oppervlakte woeste grond, in de toekomst niet meer de betekenis hebben, die ze in het verleden hadden. Misschien dat door industrievestiging de vraag naar baksteen in de noordelijke provinciën aan den anderen kant zal worden vergroot, maar alles tezamen lijkt een belangrijke uitbreiding van de steenindustrie in Groningen en daarmee in Winsum, niet erg waarschijnlijk.

Al met al is het moeilijk om voor de gemeente Winsum tot een enigszins verantwoorde bevolkingsprognose te komen. Blijft vestiging van nieuwe industriële bedrijven uit, dan is een stagnatie of zelfs een achteruitlopen van de bevolking, niet onwaarschijnlijk. Er behoeft zich aan den anderen kant slechts één bedrijf van eenige beteekenis te vestigen om in de kleine gemeente een relatief snellen groei te veroorzaken.

Het wil ons voorkomen, dat men er verstandig aan zal doen in Winsum weliswaar in het uitbreidingsplan rekening te houden met de mogelijkheid van eenigen groei, doch bij het bouwrijp maken en het ter beschikking stellen van gronden in het uitbreidingsplan de grootst mogelijke voorzichtigheid te betrachten en slechts tot het aanvatten van belangrijke nieuwe complexen over te gaan, als blijkt, dat inderdaad de bestaansmiddelen in de gemeente een uitbreiding van beteekenis ondergaan.

Vooral zal men zich niet te veel moeten laten leiden door de toename van de bevolking gedurende deze laatste oorlogsjaren. Zooals uit onderstaand tabelletje blijkt, bleef de bevolking in de gemeente van 1938 tot 1942 gelijk, doch trad in de jaren 1943 en 1944 een relatief sterke stijging op.

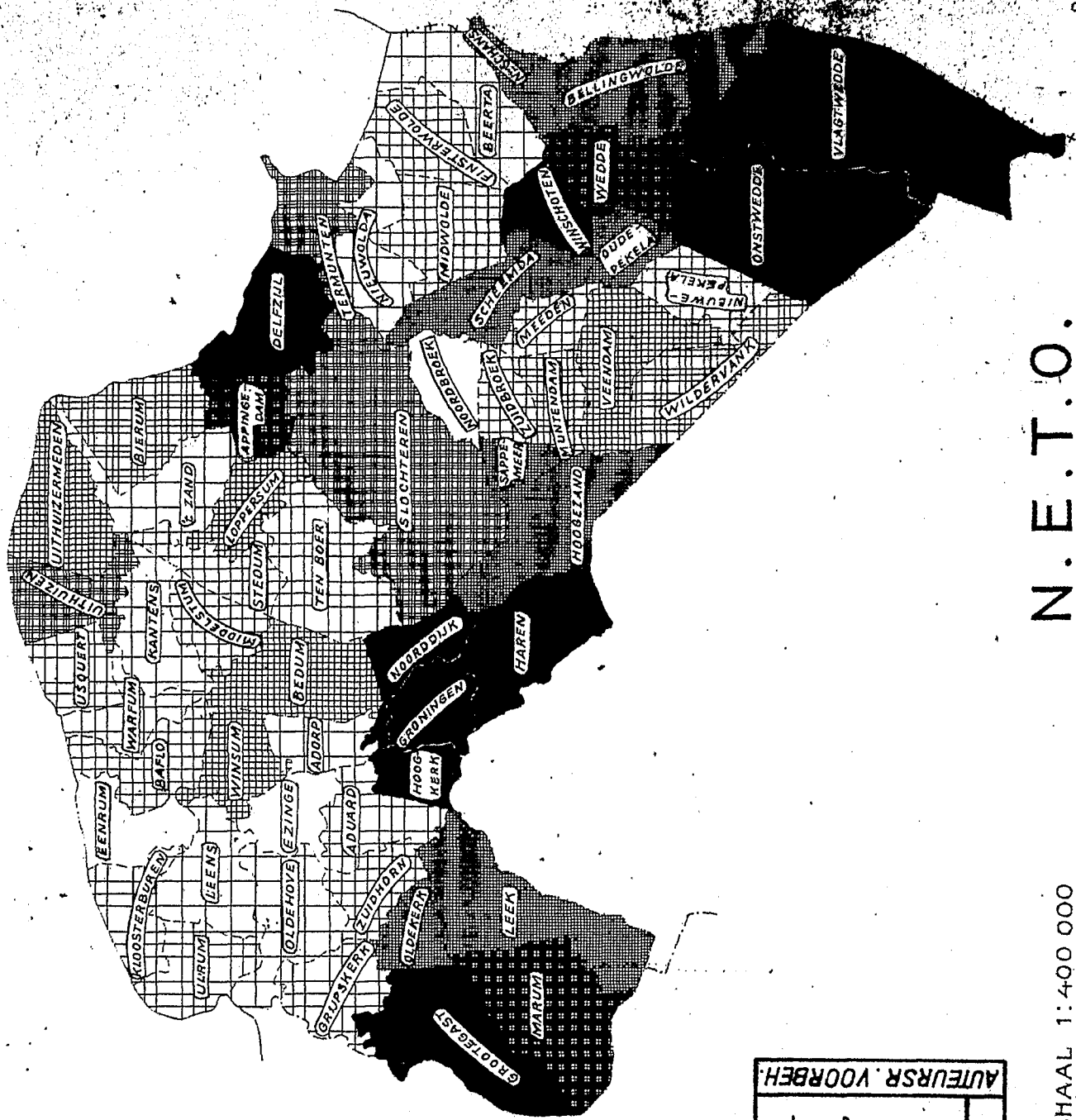
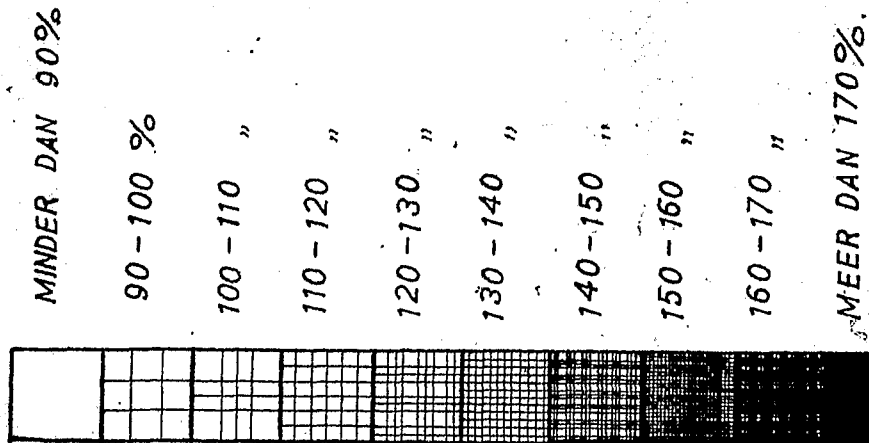
Bevolking van Winsum op 31 December

1938	2978	1942	3003
1939	2955	1943	3086
1940	2993	1944	3161
1941	2988	1945	3175

Dit verschijnsel doet zich in practisch alle plattelandsgemeenten van Groningen voor en hangt samen met de oorlogsomstandigheden (voedselvoorziening, gebrek aan woningen in de stad, relatieve veiligheid van het agrarische beroep, enz.). Zooals uit de cijfers blijkt, kwam reeds in 1945 deze stijging ongeveer tot staan. In de meeste Noord-Groninger gemeenten trad in dit jaar reeds weer een daling op en het is te verwachten, dat deze zich in 1946 in nog sterkere mate zal doen gevoelen. Het opstellen van een uitbreidingsplan, laat staan een bouwplan, uitgaande van de ontwikkeling in oorlogstijd, zou volkomen onverantwoord zijn.

Lijst van bijlagen.

1. Bevolking van de Groninger gemeenten op 31 December 1940, uitgedrukt in percenten van de bevolking op 31 December 1880. (cartogram)
2. Bevolking van de Groninger gemeenten op 31 December 1940, uitgedrukt in percenten van de bevolking op 31 December 1880. Absolute cijfers en percentages.
3. Bevolkingsgegevens over de gemeente Winsum, van 1850 - 1939.
4. " " " " Warffum " " " "
5. Loop der bevolking van de gemeente Winsum, van 1850 - 1950, vergeleken met den loop der bevolking van het Rijk en van de provincie Groningen.
6. Loop der bevolking van de gemeente Warffum, van 1850 - 1950, vergeleken met den loop der bevolking van het Rijk en van de provincie Groningen.
7. Loop van de bevolking van 31 December 1920 - 31 December 1939, in de gemeente Winsum.
8. Overzicht van de werkloosheid in de gemeente Winsum, over de jaren 1936, 1937 en 1938.
9. Overzicht van de werkloosheid in de gemeente Winsum, over de jaren 1939, 1940 en 1941.
10. Aantal agrarische werklozen per 100 ha cultuurgrond in de gemeente Winsum, vergeleken met de provincie Groningen en het Rijk.

OMSCHRIJVING: BEVOLKING VAN DE GRONINGER GEMEENTEN OP 31 DECEMBER 1940, UITGEDRUKT IN PERCENTEN VAN DE BEVOLKING OP 31 DECEMBER 1880.

AUTEURSR. VOORBEH.

DATUM: 29.6.1942

TEEK. NO. 29820

BIJL. NO. 1

GRONINGEN

SCHAAL 1:400 000

N.E.T.O.

Gemeente	Bevolking op 31 December 1900	Bevolking op 31 December 1940	0/0
Aggeniedam	4.107	6.807	166,4
Baflo	2.343	2.605	111,2
Bekum	4.947	6.478	131,1
Borke	4.072	5.719	140,2
Bellingwolde	4.165	6.207	149,0
Bursum	3.701	4.638	125,3
Diltholt	5.441	10.206	187,6
Edum	2.967	2.557	86,2
Ensterwolde	2.060	3.238	157,2
Grypsboek	3.417	3.573	104,6
Grankens	2.275	2.203	96,8
Hoogbeemden	1.945	2.185	112,4
Leens	3.974	3.874	97,5
Loppersum	2.618	3.651	139,5
Meeden	1.583	1.867	117,9
Middelstum	2.415	2.787	115,4
Nieuwolda	4.002	4.165	104,1
Nieuwe Schans	1.375	2.064	150,1
Nieuwolda	2.166	2.005	92,6
Noordbroek	2.403	1.937	80,6
Olderve	2.606	2.414	92,6
Schermda	4.756	7.247	152,4
Stedum	2.093	2.414	115,3
Ten Boer	4.914	5.272	107,3
Tommelingen	3.039	4.383	144,2
Wethersum	3.118	4.574	146,7
Wethersummedun	3.496	3.149	90,1
Ulrum	3.540	3.710	104,8
Wageningen	1.713	1.731	101,1
Wierum	2.197	2.369	107,8
Wierde	2.322	3.900	168,0
Wierichum	6.793	14.661	215,8
Wierum	2.231	2.993	134,2
Wier (1)	3.258	3.227	99,0
Wierbroek	2.472	2.686	108,7
Wierhorn	2.022	3.378	167,1
Wierland	7.959	12.075	151,1
Wierlanddam	2.908	3.722	128,0
Wierde Schela	5.243	5.514	105,2
Wierde	7.802	19.791	253,7
Wierde Schela	4.924	7.637	155,1
Wiermeer	4.532	6.968	153,8
Wierkeren	9.462	13.760	145,4
Wierdam	10.376	13.852	133,5
Wierwilde	4.487	15.373	342,6
Wierwilde	8.398	10.166	121,1
Wier	1.441	1.442	100,1
Wier	2.091	2.116	101,2
Wier	2.143	1.855	86,6
Wier	4.550	7.950	174,7
Wier	3.679	10.051	273,2
Wier	1.557	4.307	276,6
Wier	5.303	8.271	156,1
Wier	4.018	6.602	164,3
Wier	1.380	2.519	182,5
Wier	1.269	1.909	150,4
Wier	47.160	123.770	262,4
Totaal voor Gr.	255.686	427.218	167,1

OMSCHRIJVING:	VERKLARING:
Bevolking van de Groninger gemeenten op 31 December 1940, uitgedrukt in personen naar de bevolking op 31 December 1900.	
DATUM: 10 September 42 TEEK N° 24.130 BIJL N° 2	
NOORDELIJKE ECONOMISCH-TECHNOLOGISCHE ORGANISATIE	

NOORDELIJKE
ECONOMISCH-
TECHNOLOGISCHE
ORGANISATIE

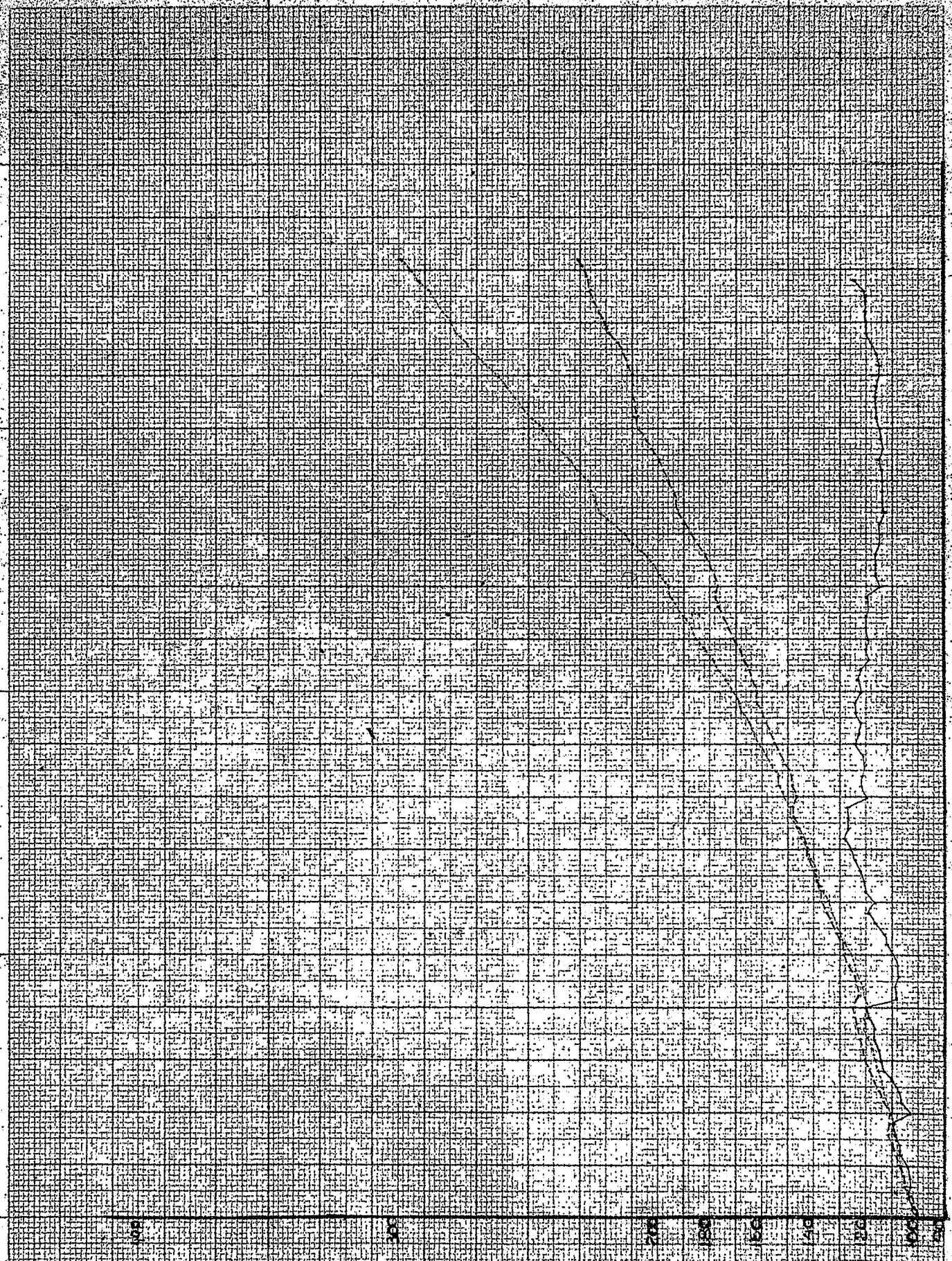
jaar	Totale bevol- king op 31 Dec	Verhoudings- getal	jaar	Totale bevol- king op 31 Dec	Verhoudings- getal
1850	10228	1000	1900	22256	123341
1851	10668	104766	1901	22254	123330
1852	10953	10684	1902	22239	122248
1853	2010	10996	1903	22240	122254
1854	2006	10974	1904	22280	12473
1855	1995	10914	1905	2316	12670
1856	2014	11018	1906	2324	12713
1857	2026	11083	1907	2353	12883
1858	1981	10837	1908	2348	12845
1859	1966	10755	1909	2327	12730
1860	1919	10498	1910	2304	12604
1861	1938	10602	1911	2340	12801
1862	1972	10788	1912	2362	12921
1863	1973	10793	1913	2359	12903
1864	1965	10769	1914	2376	12998
1865	1997	10915	1915	2421	13144
1866	1974	10799	1916	2416	13117
1867	2048	11203	1917	2399	13124
1868	2014	11072	1918	2420	13348
1869	2014	11018	1919	2411	13389
1870	2054	11236	1920	2454	13475
1871	2083	11395	1921	2458	13446
1872	2095	11461	1922	2434	13375
1873	2221	12150	1923	2481	13572
1874	2253	12325	1924	2533	13857
1875	2287	12511	1925	2570	14059
1876	2289	12522	1926	2609	14276
1877	2290	12527	1927	2644	14464
1878	2326	12724	1928	2651	14502
1879	2251	12314	1929	2694	14737
1880	2231	12205	1930	2699	14765
1881	2201	12040	1931	2694	14737
1882	2219	12139	1932	2715	14852
1883	2233	12216	1933	2703	14787
1884	2185	11953	1934	2761	15104
1885	2157	1183	1935	2821	15432
1886	2152	11772	1936	2868	15689
1887	2106	11958	1937	2899	15859
1888	2177	11909	1938	2970	16291
1889	2183	11942	1939	2955	16165
1890	2144	11729	1940	2993	
1891	2140	11707	1941	2988	
1892	2113	11559	1942		
1893	2129	11647	1943		
1894	2161	11822	1944		
1895	2205	12062	1945		
1896	2234	12221	1946		
1897	2286	12505	1947		
1898	2305	12609	1948		
1899	2341	12806	1949		

OMSCHRIJVING		VERKLARING		AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN
Bevolkingsgegevens over				
de gemeente Winsum				
van 1850-1939				
DATUM: 12-6-43		TEEK. NO: 27130		BIJL. NO. 3
NOORDELIJKE ECONOMISCH-TECHNOLOGISCHE ORGANISATIE				

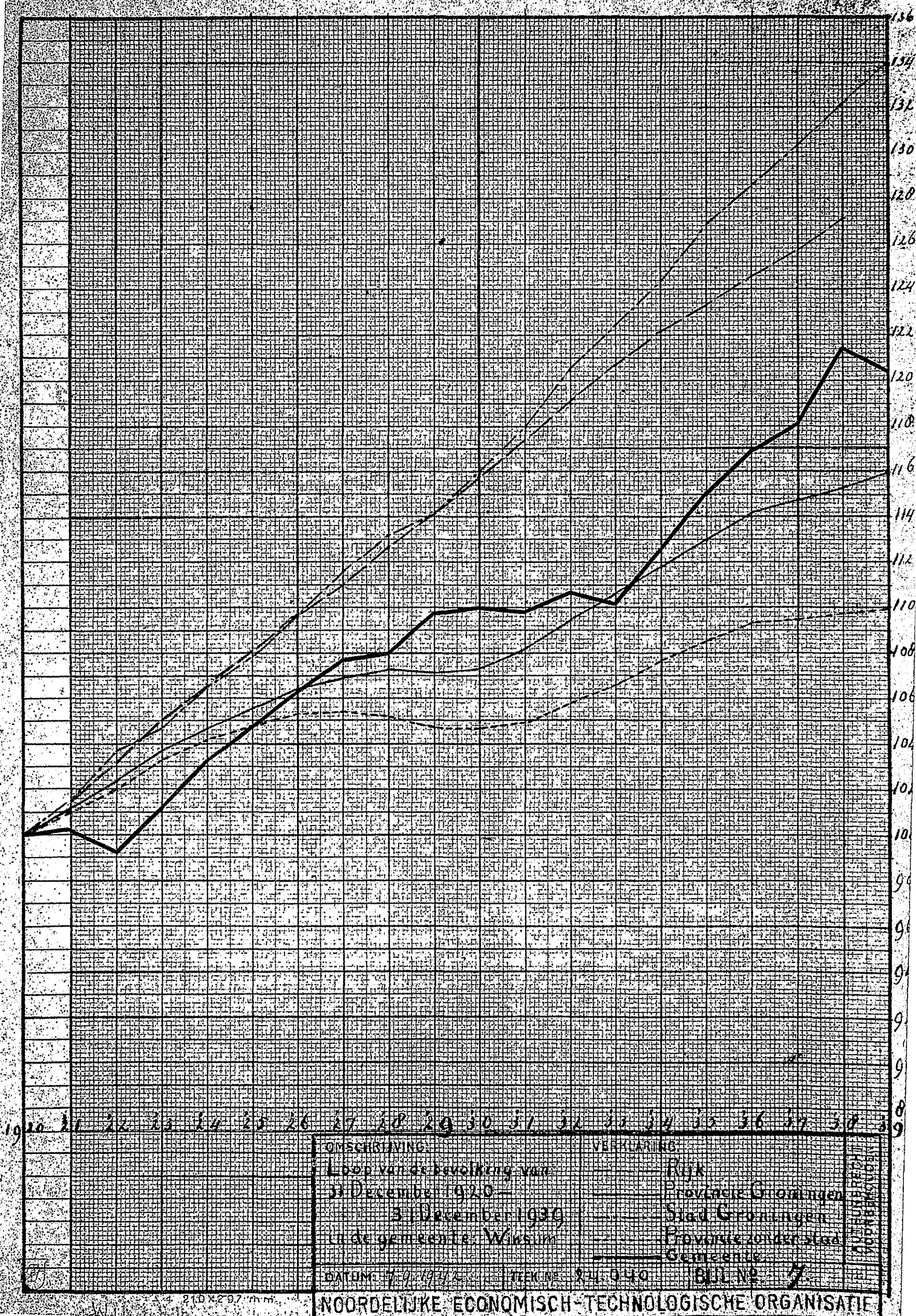
jaar	Totale bevol- king op 31 Dec	Verhoudings- getal	jaar	Totale bevol- king op 31 Dec	Verhoudings- getal
1850	1880	100	1900	2302	122.61
1851	1947	103.56	1901	2314	123.09
1852	1966	104.57	1902	2294	122.02
1853	1953	103.88	1903	2250	119.68
1854	1949	103.67	1904	2258	120.11
1855	1961	104.31	1905	2247	119.52
1856	2015	107.18	1906	2261	120.27
1857	2030	107.98	1907	2267	120.59
1858	2057	109.41	1908	2241	119.20
1859	2072	110.21	1909	2261	120.27
1860	1953	103.88	1910	2163	115.05
1861	2007	106.76	1911	2200	117.02
1862	2028	107.87	1912	2201	117.07
1863	2069	110.05	1913	2206	117.34
1864	2139	113.78	1914	2165	115.16
1865	2158	114.79	1915	2165	115.16
1866	2176	115.74	1916	2180	115.96
1867	2204	117.23	1917	2121	112.82
1868	2189	116.44	1918	2158	114.79
1869	2241	119.20	1919	2147	114.10
1870	2264	120.49	1920	2155	114.63
1871	2240	118.51	1921	2149	114.31
1872	2053	109.20	1922	2166	115.21
1873	2019	107.39	1923	2152	114.47
1874	2036	108.30	1924	2172	115.53
1875	2071	110.16	1925	2171	115.48
1876	2119	112.71	1926	2190	116.49
1877	2133	113.46	1927	2185	116.22
1878	2194	116.70	1928	2196	116.81
1879	2239	119.10	1929	2182	116.06
1880	2197	116.86	1930	2163	115.16
1881	2260	120.21	1931	2170	115.43
1882	2292	121.91	1932	2191	116.24
1883	2302	122.45	1933	2227	118.46
1884	2336	124.26	1934	2257	120.06
1885	2365	125.80	1935	2274	120.96
1886	2408	128.09	1936	2266	120.53
1887	2392	127.23	1937	2258	120.11
1888	2389	127.07	1938	2293	121.97
1889	2390	127.13	1939	2351	125.05
1890	2258	120.11	1940	2369	
1891	2296	122.13	1941	2418	
1892	2275	121.01	1942		
1893	2273	120.90	1943		
1894	2283	121.44	1944		
1895	2349	124.95	1945		
1896	2313	123.03	1946		
1897	2306	122.66	1947		
1898	2345	124.73	1948		
1899	2337	124.31	1949		

OMSCHRIJVING.		VERKLARING.		AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN
Bevolkingsgegevens over de gemeente Warffum van 1850-1939				
datum: 12-6-43	TEEK. NO: 270909	BIJL. NO. 4		
NOORDELIJKE ECONOMISCH-TECHNOLOGISCHE ORGANISATIE				

1950 1940 1930 1920 1910 1900 1890 1880 1870 1860 1850

OMSCHRIJVING: **WARTIUM**
 De bevolking van de provincie Groningen van 1850-1950 vergeleken met de bevolking van het Koninkrijk der Nederlanden.
 VERKALMING: **10,500** **BUKING 6**
NOORD-ELKE ECONOMISCH-TECHNOLOGISCHE ORGANISATIE

Periode	Januari	Februari	Mart	April	Mai	Juni	Juli	Augustus	September	Oktober	November	December	Totaal
1936													
Landbouw A	20	10	13	14	1	—	—	5	5	11	18	42	12
Landbouw B	1,0	0,4	0,5	0,5	0,04	—	—	0,2	0,2	0,4	0,6	1,5	0,4
Landbouw C	1,1	0,4	0,5	0,5	0,04	—	—	0,2	0,2	0,4	0,7	1,6	0,5
Overige A	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overige B	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overige C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal A	33	20	17	12	3	—	3	4	12	9	7	42	13
Totaal B	1,2	0,7	0,6	0,4	0,1	—	0,1	0,1	0,4	0,3	0,2	1,5	0,5
Totaal C	61	30	30	26	4	—	3	9	17	20	35	84	27
Totaal B	2,1	1,1	1,1	0,9	0,1	—	0,1	0,3	0,6	0,7	1,2	3,0	1,0
1937													
Landbouw A	49	27	6	0	—	2	4	—	4	0	10	39	13
Landbouw B	1,7	0,9	0,2	0,3	—	0,1	0,1	—	0,1	0,3	0,3	1,4	0,5
Landbouw C	1,9	1	0,2	0,3	—	0,1	0,2	—	0,2	0,3	0,4	1,5	0,6
Overige A	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overige B	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overige C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal A	33	25	5	1	3	2	2	—	4	25	41	47	16
Totaal B	1,1	0,9	0,2	0,08	0,1	0,1	0,1	—	0,1	0,9	1,4	1,6	0,6
Totaal C	82	51	4	9	3	4	7	—	8	33	51	86	39
Totaal B	2,0	1,0	0,4	0,3	0,1	0,1	0,2	—	0,3	1,1	1,0	3,0	1,0
1938													
Landbouw A	26	24	10	10	—	—	—	—	2	0	22	43	13
Landbouw B	0,9	0,9	0,6	0,3	—	—	—	—	0,1	0,3	0,5	1,5	0,4
Landbouw C	1	0,9	0,7	0,4	—	—	—	—	0,1	0,3	0,8	1,7	0,5
Overige A	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overige B	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Overige C	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal A	44	13	8	7	3	—	—	1	6	0	29	60	10
Totaal B	1,5	0,4	0,3	0,2	0,1	—	—	0,02	0,2	0,3	1,0	2,3	0,5
Totaal C	70	37	26	17	5	—	—	1	8	16	51	111	28
Totaal B	2,4	1,3	0,9	0,6	0,1	—	—	0,03	0,3	0,6	1,7	3,8	1,0

OMSCHRIJVING: <i>Overzicht</i> van de werkhoudheid in de ge- meente: <i>Winsum</i>	VERKLARING: A = absoluut aantal B = in procenten v.d. totaal werkhouding C = per 100 ha cultuurgebied	GEOLOGISCH BUREAU VAN NEDERLAND
DATUM: <i>14-2-46</i>	TEK. NO: <i>716.560</i>	
NOORDELIJKE ECONOMISCH-TECHNOLOGISCHE ORGANISATIE		BIJL. NO: <i>8</i>

Beroepsklasse	Januari	Februari	Maart	April	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.	Gemidd.
1939													
Landbouw (A)	35	22	24	10	2	3	-	1	-	1	1	23	10
bedrijven (B)	1,2	0,7	0,2	0,3	0,1	0,1	-	0,03	-	0,03	0,03	0,0	0,3
(C)	1,4	0,9	0,9	0,4	0,1	0,1	-	0,04	-	0,04	0,04	0,9	0,4
(A)													
(B)													
(A)													
(B)													
(A)													
(B)													
(A)	27	10	4	3	1	1	-	-	-	6	27	35	10
Overige (B)	0,9	0,3	0,1	0,1	0,03	0,03	-	-	-	0,2	0,9	1,2	0,3
(A)	62	32	20	13	3	4	-	1	-	7	20	50	20
Totaal (B)	2,1	1,1	0,9	0,4	0,1	0,1	-	0,03	-	0,2	0,9	2,0	0,7
1940													
Landbouw (A)	30	29	15	-	4	1	-	-	-	-	-	19	9
bedrijven (B)	1,3	1,0	0,5	-	0,1	0,03	-	-	-	-	-	0,6	0,3
(C)	1,5	1,1	0,6	-	0,1	0,04	-	-	-	-	-	0,7	0,3
(A)													
(B)													
(A)													
(B)													
(A)													
(B)													
(A)	47	22	23	1	1	1	-	-	-	-	-	4,3	11
Overige (B)	1,6	0,7	0,0	0,03	0,03	0,03	-	-	-	-	-	1,4	0,4
(A)	25	51	30	1	5	2	-	-	-	-	-	62	20
Totaal (B)	2,9	1,7	1,3	0,03	0,2	0,1	-	-	-	-	-	2,1	0,7
1941													
Landbouw (A)	17	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	
bedrijven (B)	0,6	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2	
(C)	0,7	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2	
(A)													
(B)													
(A)													
(B)													
(A)													
(B)													
(A)	33	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	
Overige (B)	1,1	0,6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,2	
(A)	50	26	-	-	-	-	2	2	1	-	-	10	0
Totaal (B)	1,7	0,9	-	-	-	-	0,1	0,1	0,03	-	-	0,3	0,3

OMSCHRIJVING:

Overzicht van de werk-
loosheid, in de ge-
meente:

Win sum.

VERKLARING:

A = absoluut aantal;
B = in % v.d totale bevolking.
C = per 100 ha cultuurgrond.

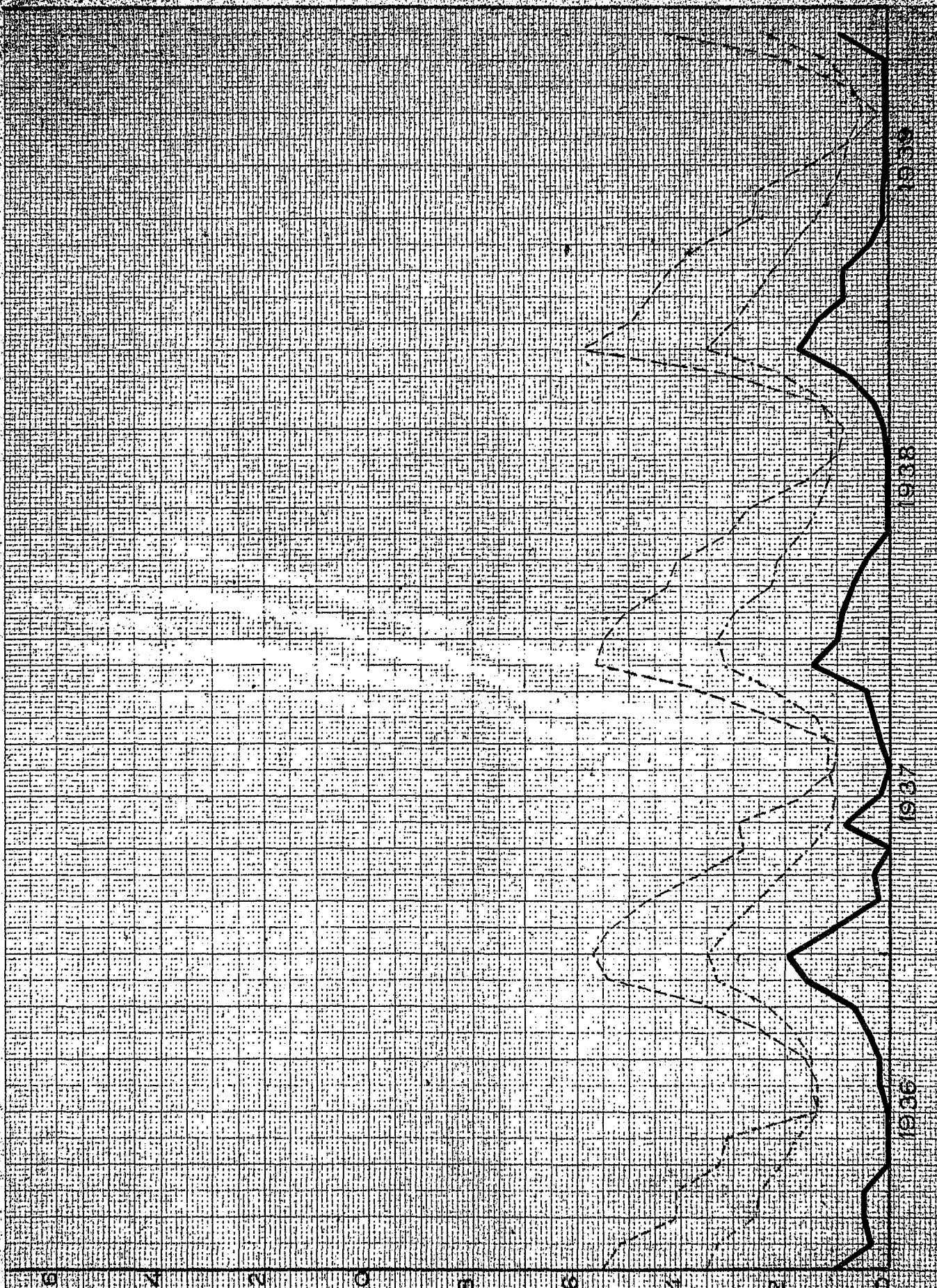
AUTEURSRECHT
VOORBEHOUDEN

DATUM: 14-2-'46

TEEK. NO: 116.570.

BIJL. NO: 9

NOORDELIJKE ECONOMISCH-TECHNOLOGISCHE ORGANISATIE

OMSCHRIJVING		VERKLARING	
AANTAL AGRARISCHE WERKLOOZEN PER 100 HA CULTUURGROND IN DE GEMEENTE		GEMEENTE	
WINSUM		PROV. GRONINGEN	
VERGELEKEN MET DE PROVINCIE GRONINGEN EN HET RUK		RUK	
DATUM 23-2-46		TITEL NO. 775.720	
NOORDELIJKE ECONOMISCH-TECHNOLOGISCHE ORGANISATIE		BUL. NO. 70	